

BÖLÜM 7

EKONOMİK BÜYÜMENİN UZUN DÖNEM KURUMSAL BELİRLEYİCİLERİ: KARMA REJİM ve KUSURLU DEMOKRASİ REJİMİ ÖRNEĞİ¹

Emin Ahmet KAPLAN²

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihi uzun bir süreyi boyunca hayatta kalmak ve toplum halinde yaşamın sanatını iç içe geçirerek günümüze kadar devam etmektedir. Bu birlikte yaşam süreçleri ise ihtiyaçların yönetilmesi, kaynakların kullanılması, kaynakların paylaşımı ve bunların sonucu olarak ortaya çıkan gelişme, sosyal bilimlerin ve özellikle de iktisat biliminin en temel ilgi alanlarını oluşturmaktadır. Geleneksel öğretilerin etkisiyle bir arada bulunmaya çalışan bireyler toplumları oluşturmalarının yanı sıra “piyasa” kavramının ortaya çıkışı ile toplumsal yapının altında yatan nedenler oldukça karmaşık bir hâl almıştır.

Piyasa sistemi, bireyin kendi çıkarına ilişkin en iyi olanı yapmayı öngörerek toplumsal yaşam açısından bir karmaşayı da içermektedir. Uzun bir zaman diliminde gerçekleşen bu evrim ile sistemin en önemli belirleyicisi iktisatçılar, sosyal bilimlerin içerisinde özel bir öneme sahip iktisat bilimine önemli katkılar yaparak, sistemi anlayabilmemiz için özel bir çaba sarf etmektedirler. İktisat ve iktisat alanında uygulanacak politikalar arasındaki ilişki iktisat politikacıları tarafından belirlendiğinden, bu durum her zaman iktisatçıların ilgisini ve dikkatini çekmiştir. İktisadi politikalar hakkında karar veren, dolayısıyla iktisadi durumlara ilişkin tercihlerde bulunan politikacıların içinde buldukları dönemde egemen olan ekonomik teorilerden etkilenmeleri söz konusudur (Güler, 2020). Aşırı soyutlamacı eleştiriler ve bu yaklaşımdan dolayı gerçek dünyadan uzaklaşıldığı eleştirileri, iktisat biliminin farklı ekollere ayrılmasına neden olmuştur.

Kurumlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki, politik ekonomi alanında yer alan gelişmelerin önemli kısmını oluşturmaktadır. Özellikle siyasi kurumlar

¹ Bu çalışma “The Problem of Global Turmoil in The Dilemma of Globalization-Multilateralism: Long-Term Interactions Between Democracy and Economy within The Framework of Political Regimes” başlıklı MPRA Paper No. 98280 (Working Paper) çalışmasının gözden geçirilmiş halidir.

² Araş. Gör. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, eminahmet@gmail.com

ve ekonomik büyüme arasındaki gelişim son yıllarda önemli ilerlemeler kaydetmiştir. “Yeni Politik Ekonomi” olarak da bilinen bu çalışma alanı, ekonomik büyümenin analizinde hukuksal gelişmeler, sosyoekonomik durum, iç/dış çatışma, yozlaşma, siyasette askerin etkisi gibi araçları da dikkate almaktadır.

Ülkelerin tarihsel özelliklerinden kaynaklı olarak sahip oldukları kurumsal yapılar farklı olsa da ekonomik faktörlerin işleyişi neredeyse çoğu ülkede aynıdır. Kurumsal yapılardaki farklılıklardan dolayı bir ülkedeki ekonomik bir politika diğer ülkede aynı etkiyi yapamayabilir. İlgili kurumsal yapı, bireylerin davranışlarını etkileyen ve böylece toplumsal davranışların oluşmasında önemli olan bir faktördür. Söz konusu nedenlerden ötürü kurumlar ve kurumsal yapı ekonomik büyümenin açıklanmasında iktisadi faktörlerin yanında, daha önce dışsal olarak kabul edilmesine rağmen iktisadi olmayan faktörler olarak ön plana çıkmaktadır (Bakırtaş, 2016:68).

Bu ekollerden Yeni Kurumsal İktisat (YKİ) akımı ile özellikle siyasi kurumların iktisadi büyüme üzerindeki etkileri, modern büyüme teorileri içerisinde incelenmektedir. Ayrıca politik sistemler/rejimler ile iktisadi büyüme arasında nasıl bir ilişkinin olduğu, bazı iktisatçıların ilgisinin bu alana kaymasına neden olmuştur. Bu çerçevede bu çalışmanın amacı karma rejim ve kusurlu demokrasi rejim tipleri için ekonomik büyümenin kurumsal belirleyicilerini, uzun dönem için tespit etmeye çalışmaktır. Giriş bölümü ile konu tanıtıldıktan sonra literatürde yer alan gelişmeler verilmeye çalışılmıştır. Ardından karma rejim ve kusurlu demokrasi rejim tipleri için ekonomik büyümenin kurumsal belirleyicileri arasındaki ilişki panel ARDL yöntemi ile incelenmiş, sonuç ve öneriler kısmı ile çalışma sonlanmaktadır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Günümüze kadar kurumsal faktörlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi birçok çalışmada ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede ekonometrik uygulamaların yapıldığı çalışmalar ile ilgili literatürde yer alan gelişmeler aşağıda özetlenmeye çalışılmıştır.

Demetriades ve Hook Law (2006) çalışmasında 1978-2000 dönemi için 72 ülke verilerinden faydalanarak, finansal sistem sağlam bir kurumsal çerçeve içine yerleştirildiğinde, finansal gelişmenin kişi başına GSYİH üzerinde daha büyük etkileri olduğu, düşük gelirli ülkelerde finansal gelişmenin etkisinin en zayıf olduğu; bu ülkelerde, sağlam kurumlar olmadan daha fazla finansmanın, uzun vadeli ekonomik faydalar sağlamada başarılı olmayabileceği sonucuna ulaşımlardır.

Abdullah vd. (2008) çalışmasında Pedroni Eşbütünleşme yaklaşımını kullanarak 1982-2001 dönemi için Asya ekonomilerinde maliye politikası ve kurumların

uzun vadeli ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Sonuç olarak maliye politikası, kurum ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki söz konusudur. Ayrıca kişi başına düşen reel GSYİH üzerinde kurumların önemli bir rolü vardır.

Decker ve Lim (2008) çalışmasında politik-ekonomik kurumlar, mevcut literatürdeki ampirik kanıtların çoğunu destekleyen, ekonomik büyümenin pozitif ve önemli belirleyicileri olmaya devam etmekte olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Klomp ve Haan (2009) çalışmasında, politik kurumların ekonomik büyüme oynaklığı üzerindeki etkisini, 1960-2005 döneminde 100'den fazla ülkeden gelen verileri dinamik panel veri analizi ile incelemişlerdir. Sonuç olarak demokrasi ekonomik oynaklığı azaltmakta, siyasi istikrarsızlığın ve politika belirsizliğinin bazı boyutları ise ekonomik oynaklığı arttırmaktadır.

Le (2009) çalışmasında kurumların ekonomik kalkınmadaki rolünü incelemiştir. Dinamik panel veri analizi ve yatay kesit regresyonlarından faydalandığı bu çalışmada kurumların ekonomik büyümeyi teşvik ettiği sonucuna ulaşmıştır.

Hashim Osman vd. (2012) çalışmasında 1984-2003 dönemi için 27 Sahra Altı Afrika ülkesinde kurumsal kalite ile ekonomik performans arasındaki ilişkiyi panel veri analizi ile incelemişlerdir. Sonuç olarak kurumsal değişkenler ekonomik kalkınma süresince kilit bir rol oynamaktadır.

Fatás ve Mihov (2013) çalışmasında politika oynaklığının ve kurumların ekonomik büyüme üzerindeki etkisini 93 ülke için incelemişlerdir. Politika oynaklığındaki olası bir artış panel analiz sonucuna göre ekonomik büyümeyi yaklaşık %0.74, yatay kesit analizinde ise yaklaşık %1'den fazla azaltmaktadır.

Kilishi vd. (2013) çalışmasında, Afrika'nın ekonomik büyümesinde kurumların etkisini Arellano ve Bond birinci fark ve Blundell-Bond Sistemi Genelleştirilmiş Moment Yöntemi (GMM) tahmin edicileri ile incelemişlerdir. Sonuç olarak, kurumlar Sahra Altı Afrika'nın ekonomik performansı için oldukça önemlidir.

Doğanay ve Değer (2020) çalışmasında 2002-2018 dönemi için 23 az gelişmiş, 63 gelişmekte olan ve 48 gelişmiş ülke için iki aşamalı sistem genelleştirilmiş momentler yöntemi kullanmıştır. Ampirik bulgular sonucunda kurumların ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Haini (2020) çalışmasında Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) ekonomilerinde finansal ve kurumsal kalkınmanın ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmıştır. 1995-2017 zaman dilimi için dinamik panel tahmincisinin kullanıldığı çalışmada kurumsal kalitenin, ekonomik büyümede önemli ve olumlu bir rol oynadığı sonucuna ulaşmıştır.

Afonso (2022) çalışmasında, bilgiyi yeni mal ve hizmetlere dönüştürme mekanizmasının kurumlara bağlı olduğunu belirterek, modelde kurumların 2011-2017 yılları için 28 OECD ülkesini kullanmıştır. Sonuç olarak kurumlar ortalama yıllık reel üretim büyüme oranına 0.3 puandan fazla katkıda bulunmaktadır.

3. VERİ SETİ VE MODEL

3.1. Veri Seti

The Economist Intelligence Unit's Democracy Index³ sınıflandırması çerçevesinde karma rejim (hybrid regime) ve kusurlu demokrasi (flawed democracy) rejim olmak üzere iki rejim türü dikkate alınmıştır. Karma rejim için 14 ülke⁴, kusurlu demokrasi rejimi için 40 ülke⁵ olmak üzere 54 ülke analize dahil edilmiş olup zaman boyutu ise 1984-2015 olmak üzere 32 yıllık zaman dilimini kapsamaktadır.

Demokrasi endeksine göre oluşturulan iki ülke grubunun özellikleri aşağıdaki gibidir (The Economist Intelligence Unit, 2018:64):

Karma Rejim: Seçimlerde, genellikle hem özgür hem de adil olmalarını engelleyen önemli usulsüzlükler vardır. Hükümetin muhalefet partileri ve adayları üzerindeki baskısı yaygın olabilir. Siyasal kültürde, hükümetin işleyişinde ve siyasal katılımı ciddi zayıflıklar kusurlu demokrasilerden daha yaygındır. Yolsuzluk yaygın olma eğilimindedir ve hukukun üstünlüğü zayıftır. Ayrıca sivil toplum da zayıftır. Tipik olarak, gazeteciler üzerinde taciz ve baskı vardır ve yargı bağımsız değildir.

Kusurlu Demokrasi Rejimi: Bu ülkelerde ayrıca özgür ve adil seçimler vardır ve sorunlar olsa bile (medya özgürlüğünün ihlal edilmesi gibi) temel sivil özgürlüklere saygı duyulur. Bununla birlikte, yönetimdeki sorunlar, az gelişmiş bir siyasal kültür ve düşük siyasal katılım seviyeleri de dahil olmak üzere demokrasinin diğer yönlerinde önemli zayıflıklar vardır.

Kişi başı gayri safi yurt içi hasıla büyüme oranı değişkeni, ekonomik performansın en önemli göstergesi olduğundan bağımlı değişken olarak dikkate alın-

³ 0'dan 10'a kadar olan bir ölçekte Demokrasi Endeksi, beş kategoride gruplandırılmış 60 göstergenin derecelendirmesine dayanmaktadır: seçim süreci ve çoğulculuk; sivil özgürlükler; hükümetin işleyişi; siyasal katılım; ve siyasal kültür (The Economist Intelligence Unit, 2018:63).

⁴ Karma rejim için verisini bulabildiğimiz yatay-kesit boyutu yani ülkeler: Bolivya, Guatemala, Honduras, Lübnan, Fas, Madagaskar, Nikaragua, Pakistan, Singapur, Sierra Leone, Tayland, Türkiye, Ukrayna ve Zambiya.

⁵ Kusurlu demokrasi rejimi için verisini bulabildiğimiz yatay-kesit boyutu yani ülkeler: Brezilya, Botswana, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Kıbrıs, Dominika, Estonya, Fransa, Yunanistan, Hırvatistan, Macaristan, Endonezya, Hindistan, İsrail, İtalya, Jamaika, Japonya, Sri Lanka, Litvanya, Moldova, Meksika, Moğolistan, Malezya, Namibya, Peru, Filipinler, Papua Yeni Gine, Polonya, Portekiz, Romanya, Senegal, El Salvador, Surinam, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, Trinidad ve Tobago, Tunus, Amerika Birleşik Devletleri ve Güney Afrika.

mıştır. PGDP olarak kısaltılacak olan kişi başı yurt içi hasıla büyüme oranı (%) verisi, 1984-2015 yılları için Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir. Yatırım profili (IP) endeksi yatırım riskini etkileyen faktörleri, iç çatışma (IC) endeksi ülke içinde oluşan politik şiddet ve bu durumun hükümet üzerinde yarattığı etkiyi, dış çatışma (EC) endeksi yabancı devlet müdahalelerine, şiddet içermeyen değişik oranda dış baskılara (diplomatik yardımların kaldırılması, ticaret sınırlamaları, bölgesel anlaşmazlıklar, hukuki yaptırımlar vb.) maruz kalma durumunu, sosyo-ekonomik durum (SC) endeksi hükümet icraatlarından kaynaklanan kısıtlamalar veya hoşnutsuzluklardan kaynaklanan toplumdaki sosyoekonomik baskıların değerlendirilmesini ve işsizlik, tüketici güveni ve refah bileşenlerini, yozlaşma (CO) endeksi politik yapıdaki yozlaşma düzeyini, hukuk ve düzen (LO) endeksi yasal sistemin tarafsızlığını ve gücünü, düzenlemeler alt bileşenleri ise yasal sistemin halk üzerindeki etkisini, demokratik hesap verebilirlik (DA) endeksi hükümetin kendi halkına karşı olan duyarlılık düzeyinin bir ölçüsünü ve siyasette askerin etkisi (MIP) endeksi ise atama ile yönetime gelen askeri gücün siyasi iradeye müdahalesinin bir ölçüsünü ifade etmektedir. Bu değişkenlere ait veriler ise Political Risk Services-International Country Risk Guide (PRS-ICRG) danışmanlık firmasından elde edilmiştir.

3.2. Model

Küresel karmaşa ve çok taraflılığın güvenlik, ekonomi ve demokrasi ekseninde yeniden değerlendirilebilmesi için 54 ülke dikkate alınarak iki rejim türü altında ekonomik büyümenin kurumsal belirleyicileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede Rodrik, Subramanian ve Trebbi (2004) ile Acemoglu, Johnson ve Robinson (2001)⁶ tarafından geliştirilen ve üretim fonksiyonundan türetilen iki model tahmin edilmektedir. Bu çerçevede;

Hibrid rejim için (1. Model):

$$\begin{aligned} PGDP_{it} &= \delta_0 + \delta_1 IP_{it} + \delta_2 IC_{it} + \delta_3 EC_{it} + \delta_4 SC_{it} + \delta_5 CO_{it} + \delta_6 \\ LO_{it} &+ \delta_7 DA_{it} + \delta_8 MIP_{it} + \varepsilon_{it} \end{aligned} \quad (1)$$

Kusurlu Demokrasi rejimi için (2. Model):

$$\begin{aligned} PGDP_{it} &= \phi_0 + \phi_1 IP_{it} + \phi_2 IC_{it} + \phi_3 EC_{it} + \phi_4 SC_{it} + \phi_5 CO_{it} + \phi_6 \\ LO_{it} &+ \phi_7 DA_{it} + \phi_8 MIP_{it} + \varepsilon_{it} \end{aligned} \quad (2)$$

⁶ $\log y_i = \mu + \alpha R_i + X_i' + \varepsilon_i$ modelinde y_i i ülkesinde kişi başına düşen geliri, R_j (α) katsayısı ise kurumların kişi başına gelir üzerindeki etkisini göstermektedir.

Burada *PGDP* kişi başı gayri safi yurt içi hasıla büyüme oranını (%), *IP* yatırım profili endeksini, *IC* iç çatışma endeksini, *EC* dış çatışma endeksini, *SC* sosyoekonomik durum endeksini, *CO* yozlaşma endeksini, *LO* hukuk ve düzen endeksini, *DA* demokratik hesapverebilirlik endeksini, *MIP* siyasette askerin etkisi endeksini, $i=1,2,3,\dots,N$ yatay-kesit yani ülke boyutunu, $t=1984,1985,1986,\dots,2015$ olmak üzere zaman boyutunu göstermektedir.

4.AMPİRİK BULGULAR

Rejim türü açısından ekonomik performansın uzun dönem kurumsal belirleyicilerinin tespiti için oluşturulan iki modelde yer alan değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Tanımlayıcı İstatistikler									
Karma Rejim İçin Tanımlayıcı İstatistikler									
	PGDP	IP	IC	EC	SC	CO	LO	DA	MIP
Ortalama	1.53	6.57	8.11	8.89	4.88	2.62	3.24	3.51	2.97
Medyan	1.94	6.50	8.50	9.50	4.81	2.33	3.00	3.79	3.00
Maksimum	35.72	12.00	12.00	12.00	10.92	6.00	6.00	6.00	6.00
Minimum	-42.62	0.00	0.00	0.00	1.00	1.00	1.00	0.00	0.00
Std. Sap.	5.51	2.14	2.43	2.40	1.93	1.02	1.25	1.24	1.52
Jarque-Bera	4047.15	1.62	75.65	283.40	21.79	47.24	7.14	7.39	10.83
Olasılık	0.00	0.45	0.00	0.00	0.00	0.00	0.03	0.02	0.00
Gözlem Sayısı	448	448	448	448	448	448	448	448	448
Kusurlu Demokrasi Rejimi İçin Tanımlayıcı İstatistikler									
Ortalama	2.29	7.89	9.14	10.19	5.91	3.12	3.72	4.52	4.33
Medyan	2.54	8.00	9.67	10.42	6.00	3.00	4.00	4.92	5.00
Maksimum	15.83	12.00	12.00	12.00	11.00	6.00	6.00	6.00	6.00
Minimum	-30.71	2.67	0.00	3.00	1.00	0.00	0.00	1.00	0.00
Std. Sap.	3.85	2.21	2.30	1.66	1.62	1.02	1.30	1.12	1.43
Jarque-Bera	5289.13	32.21	631.49	1392.16	6.46	28.83	54.49	76.37	117.57
Olasılık	0.00	0.00	0.00	0.00	0.04	0.00	0.00	0.00	0.00
Gözlem Sayısı	1280	1280	1280	1280	1280	1280	1280	1280	1280

Yatay kesit bağımlılığı test sonuçları Tablo 2’de verilmiştir. İki rejim türü açısından ekonomik performansın uzun dönem kurumsal belirleyicilerini tespit etmeye çalıştığımız iki modelde yer alan tüm değişkenler yatay kesitsel açıdan

birbirlerine bağımlıdır, yani yatay kesit bağımlılığı söz konusudur. Analizin diğer aşamalarında bu durumu dikkate alan uygun yöntemler kullanılacaktır.

Tablo 2. Yatay-Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları					
		Karma Rejim		Kusurlu Demokrasi Rejimi	
		1. Model		2. Model	
	CD Tests	İstatist.	Olas.	İstatist.	Olas.
gdp	cd Lm1 (Breusch,Pagan 1980)	148.31***	0.00	1166.12***	0.00
	cd LM2 (Pesaran 2004 CDlm)	4.25***	0.00	9.78***	0.00
	cd LM (Pesaran 2004 CD)	-1.28*	0.10	-2.08***	0.02
	Bias-adjusted CD test	1.65**	0.05	6.92***	0.00
ip	cd Lm1 (Breusch,Pagan 1980)	236.23***	0.00	1819.88***	0.00
	cd LM2 (Pesaran 2004 CDlm)	10.77***	0.00	26.33***	0.00
	cd LM (Pesaran 2004 CD)	-3.51***	0.00	-3.43***	0.00
	Bias-adjusted CD test	2.92***	0.00	27.85***	0.00
ic	cd Lm1 (Breusch,Pagan 1980)	200.92***	0.00	1758.20***	0.00
	cd LM2 (Pesaran 2004 CDlm)	8.15***	0.00	24.77***	0.00
	cd LM (Pesaran 2004 CD)	-3.32***	0.00	-1.44*	0.08
	Bias-adjusted CD test	2.57***	0.01	50.69***	0.00
ec	cd Lm1 (Breusch,Pagan 1980)	157.72***	0.00	1639.98***	0.00
	cd LM2 (Pesaran 2004 CDlm)	4.95***	0.00	21.77***	0.00
	cd LM (Pesaran 2004 CD)	-2.39***	0.01	-1.78***	0.04
	Bias-adjusted CD test	12.00***	0.00	17.49***	0.00
sc	cd Lm1 (Breusch,Pagan 1980)	163.62***	0.00	1341.36***	0.00
	cd LM2 (Pesaran 2004 CDlm)	5.38***	0.00	14.21***	0.00
	cd LM (Pesaran 2004 CD)	-2.80***	0.00	-3.05***	0.00
	Bias-adjusted CD test	5.08***	0.00	32.93***	0.00
co	cd Lm1 (Breusch,Pagan 1980)	193.98***	0.00	1521.55***	0.00
	cd LM2 (Pesaran 2004 CDlm)	7.63***	0.00	18.78***	0.00
	cd LM (Pesaran 2004 CD)	-3.50***	0.00	-2.60***	0.01
	Bias-adjusted CD test	6.51***	0.00	33.13***	0.00
lo	cd Lm1 (Breusch,Pagan 1980)	191.41***	0.00	1958.70***	0.00
	cd LM2 (Pesaran 2004 CDlm)	7.44***	0.00	29.84***	0.00
	cd LM (Pesaran 2004 CD)	-2.92***	0.00	-2.79***	0.00
	Bias-adjusted CD test	3.07***	0.00	55.99***	0.00

da	cd Lm1 (Breusch,Pagan 1980)	152.59***	0.00	1452.90***	0.00
	cd LM2 (Pesaran 2004 CDlm)	4.57***	0.00	17.04***	0.00
	cd LM (Pesaran 2004 CD)	-3.43***	0.00	-3.06***	0.00
	Bias-adjusted CD test	6.59***	0.00	24.62***	0.00
mip	cd Lm1 (Breusch,Pagan 1980)	175.24***	0.00	1202.46***	0.00
	cd LM2 (Pesaran 2004 CDlm)	6.24***	0.00	10.70***	0.00
	cd LM (Pesaran 2004 CD)	-2.93***	0.00	-2.46***	0.01
	Bias-adjusted CD test	6.36***	0.00	52.99***	0.00

***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10'da istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

Uzun dönem parametrelerinin homojen olup olmadığı Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilen Delta Testi ile incelenmiş, test sonuçları Tablo 3'te verilmiştir. İki rejim türü açısından iki modele ilişkin elde edilen bulgularda sıfır hipotezi reddedilip alternatif hipotez kabul edilmiştir. Böylece eğim katsayılarının heterojen olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 3. Delta Test İstatistikleri

	Karma Rejim		Kusurlu Demokrasi Rejimi	
	1. Model		2. Model	
	İstatistik	Olasılık	İstatistik	Olasılık
Delta_tilde:	2.66***	0.00	7.38***	0.00
Delta_tilde_adj:	3.19***	0.00	8.83***	0.00
	N=14		N=40	

***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10'da istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

Hadri-Kruzomi birim kök test sonuçları ise Tablo 4'te verilmiştir. GDP değişkeni için 1. ve 2. modelde ZA_la istatistiklerine göre sıfır hipotezi reddedilememektedir. Sonuç olarak iki modelin de bağımlı değişkeni olan GDP birim kök içermektedir. Durbin-Hausman eşbütünleşme testi ve uzun dönem eş bütünleşme katsayılarının tespiti için kullanılan panel ardl yöntemi için bağımlı değişkenin 1. düzeyde birim kök içermesi (I(1)) şartı sağlanmıştır. Ek 2'de (A2) birinci dereceden farkların sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4. Hadri-Kruzomi Birim Kök Test Sonuçları

Kusurlu Demokrasi Rejimi Hadri-Kruzomi (2012) Birim Kök Test Sonuçları (Düzeyde)		Karma Rejim Hadri-Kruzomi (2012) Birim Kök Test Sonuçları (Düzeyde)					
2. Model				1. Model			
	Sabit	Sabit + Trend		Sabit	Sabit + Trend		
	Test Stat.	Prob.	Prob.	Test Stat.	Test Stat.	Prob.	Prob.
GDP	ZA_spac 2.51***	0.01	0.00	GDP 3.94***	27.67***	0.00	0.00
	ZA_la 1.15	0.14	0.16	ZA_la -0.09	5.98***	0.54	0.00
IP	ZA_spac -4.23	1.00	0.00	ZA_spac -3.16	-3.11	1.00	1.00
	ZA_la -4.86	1.00	0.00	ZA_la -3.53	-3.92	1.00	1.00
IC	ZA_spac -1.05	0.85	0.99	ZA_spac -1.35	-2.24	0.91	0.99
	ZA_la -1.32	0.91	1.00	ZA_la -2.45	-4.16	0.99	1.00
EC	ZA_spac -0.86	0.81	0.95	ZA_spac 0.1	-0.74	0.46	0.77
	ZA_la 2.50***	0.01	0.95	ZA_la -1.99	-3.87	0.98	1.00
SC	ZA_spac -1.01	0.84	0.00	ZA_spac -0.33	-0.83	0.63	0.80
	ZA_la -1.08	0.86	0.00	ZA_la -2.22	-3.37	0.99	1.00
CO	ZA_spac -2.84	1.00	0.00	ZA_spac -1.07	-0.48	0.86	0.69
	ZA_la -2.09	0.98	0.00	ZA_la -1.46	-0.62	0.93	0.73
LO	ZA_spac 2.83***	0.00	1.00	ZA_spac 0.12	-0.58	0.45	0.72
	ZA_la 4.03***	0.00	1.00	ZA_la 2.57***	-0.55	0.01	0.71
DA	ZA_spac -5.03	1.00	1.00	ZA_spac -2.7	-1.72	1.00	0.96
	ZA_la -5.85	1.00	1.00	ZA_la -3.3	-3.7	1.00	1.00
MIP	ZA_spac -2.37	0.99	0.89	ZA_spac 0.19	1.18	0.42	0.12
	ZA_la -2.78	1.00	0.51	ZA_la -2.55	-3.02	0.99	1.00

ZA_spac: the augmented panel KPSS test statistic with long-run variance corrected by the SPC method

ZA_la: the augmented panel KPSS test statistic with long-run variance corrected by the LA method

***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10'da istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 5. Durbin-Haussman Test İstatistikleri

	Karma Rejim		Kusurlu Demokrasi Rejimi	
	1. Model		2. Model	
	İstatistik	Olasılık.	İstatistik	Olasılık.
dh_g	6.74***	0.00	175.99***	0.00
dh_p	16.01***	0.00	52.02***	0.00

***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10'da istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

Durbin-Haussman (Westerlund 2008) eşbütünleşme test sonuçları Tablo 5'te verilmiştir. İki rejim türü açısından ekonomik performansın uzun dönem kurumsal belirleyicilerini tespit etmek için iki modelde de dh_g ve dh_p istatistik sonuçlarına göre sıfır hipotez reddedilerek alternatif hipotez kabul edilmektedir. Sonuç olarak kişi başına GSYİH büyüme oranı ile yatırım profili, iç çatışma, dış çatışma, sosyoekonomik durum, yozlaşma, hukuk ve düzen, demokratik hesap verebilirlik ve siyasette askerin etkisi değişkenleri arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı test edilmiştir. Sonuçlar, ele alınan değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkisinin olduğunu göstermektedir.

4.1. Karma Rejim Sonuçları⁷

Table 6a. Karma Rejim Panel ARDL Sonuçları

	Pooled MGE Tahminleri			MGE Tahminleri			h-testi	Ola. Değ.
	Katsayı	Std. Hata	t-Oranı	Katsayı	Std. Hata	t-Oranı		
Uzun Dönem Katsayılar								
ip	-0.73	0.07	-10.84	0.08	0.81	0.10	1.03	0.31
ic	0.05	0.08	0.65	1.30*	0.79	1.65	2.53	0.11
ec	0.00	0.06	0.03	-0.18	0.40	-0.44	0.20	0.65

⁷ 8 adet stokastik regresör (X) ve 1 adet deterministik regresör (Z) vardır. Maksimum zaman periyodu ve grup sayısı: 32 14. Havuzlanmış maksimum olasılık tahmini için maksimum yineleme sayısı: 1000 olarak ayarlanmıştır. Eksik gözlemler için değer:8934567 olarak ayarlanmıştır. AIC (Akaike) her grup için gecikme sıralarını seçmek için kullanılmıştır. Tüm uzun dönemli parametreler, gruplar arasında aynı olacak şekilde sınırlandırılmıştır. Statik sabit etkiler OLS tahminleri, havuzlanmış maksimum olasılık tahmini için uzun vadeli parametre(ler)in ilk tahmin(ler)i olarak kullanılmıştır. Log-olasılık fonksiyonunun hem birinci hem de ikinci türevini kullanan Newton-Raphson yöntemi seçilmiştir. Hesaplamalar 17 yinelemeden sonra birleştirilmiştir. Grup sayısı N=14'tür. Sınırlı log-olasılık:-689.4383. Sınırsız log olasılık:-341.7952. Eşit uzun vadeli parametreler için LR istatistik testi:695.2861. LR istatistiği, 104 derecelik serbestlikle Ki-Kare olarak dağılmakta ve p değeri 0,00'dir. Tanısal testlerin sonuçlarına göre modelde otokorelasyon ve değişen varyans sorunu yoktur.

sc	0.19	0.12	1.59	0.67	0.65	1.03	0.57	0.45
co	1.08	0.12	9.04	-0.68	0.91	-0.75	3.79	0.05
lo	0.00	0.10	0.03	-2.56	2.42	-1.06	1.12	0.29
da	0.02	0.08	0.23	-0.58	0.76	-0.77	0.64	0.42
mip	-0.03	0.02	-1.42	-0.29	0.20	-1.45	1.66	0.20
					Joint Hausman test:		59.40***	0.00
Hata Düzeltme Katsayısı								
Phi	-0.95	0.15	-6.45	-1.85***	0.20	-9.45		

h-testi, ilişkili p-değeri ile Hausman test istatistiğidir.

***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10'da istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

Değişkenlerin uzun dönemde homojen olup olmadığını test etmek için yapılan Hausman testi sonucunda uzun dönem heterojenitenin var olduğu sonucuna ulaşılmış ve boş hipotez altında alternatif hipotez kabul edilerek tutarlı tahminci olan Mean Group tahmincisinin (Pesaran, Shin, Smith (1999) birinci modelde uygun tahminci olduğu bulunmuştur. Negatif işaretli ve istatistiksel olarak anlamlı hata düzeltme katsayısı (phi), ekonomik büyüme ile kurumsal değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını işaret ederken bir şok karşısında ekonomik büyümenin dengeye yakınsadığını göstermektedir.

Karma rejimi ile yönetilen ülke gruplarına ait mean group tahmin sonuçları Tablo 6a'da verilmiştir. İlgili sonuçlara göre, karma rejim grubunda yer alan ülke sonuçlarında; yatırım profili, iç çatışma ve sosyoekonomik durum değişkenlerinin uzun dönemde ekonomik büyüme üzerinde olumlu, diğer değişkenlerin ise olumsuz etki bıraktığı gözlemlenmektedir. Olumlu etki oluşturan değişkenler arasında yalnızca iç çatışma değişkeninin istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Değişkenin önemli derecedeki etkisi ise bu ülkelerde sivil toplum yapısının zayıf olmasından dolayı sivil kargaşanın, politik şiddetin ve iç karmaşanın yüksek olmasına, ayrıca hukukun üstünlüğünün zayıf ve yolsuzluk düzeyinin yüksek olmasından dolayı -beklenenin tersi yönünde etki ederek- ekonomik faaliyetleri artırmasına bağlanabilir.

Ekonomik büyümeyi uzun dönemde olumsuz etkileyen değişkenlerden ise hukuk ve düzen değişkeninin dikkat çeken düzeyde etki bıraktığı görülmektedir. Bu durum; karma rejiminde yer alan ülkelerde yargının bağımsız olmaması, hukuk sisteminin adil olmaması, hükümetin baskı düzeyinin yüksek olması gibi hususlardan kaynaklanabileceği söylenebilir. Hukuk ve düzen değişkeninden sonra uzun dönem için en önemli olumsuz etkiyi oluşturan yozlaşma değişkenine ilişkin sonuçların da yine politik yapıdaki ve devletin işleyişindeki zayıflıklardan

kaynaklandığı ifade edilebilir. Kısa dönem katsayılar ise ekte yer alan Tablo 6b’de verilmiştir. Kısa dönem katsayılar incelendiğinde uzun dönem katsayılar ile benzerlik göstermektedir.

4.2. Kusurlu Demokrasi Rejimi Sonuçları⁸

Table 7a. Kusurlu Demokrasi Rejimi Panel ARDL Sonuçları								
	Pooled MGE Tahminleri			MGE Tahminleri			h-testi	Ola. De
	Katsayı	Std. Hata	t-Oranı	Katsayı	Std. Ha	t-Oranı		
Uzun Dönem Katsayılar								
ip	0.23	0.03	7.70	0.47	0.34	1.38	0.51	0.48
ic	0.68	0.04	16.81	-0.06	0.92	-0.06	0.64	0.42
ec	-0.27	0.05	-5.91	0.68	1.15	0.59	0.68	0.41
sc	0.01	0.02	0.49	-0.24	0.18	-1.35	1.99	0.16
co	-0.36	0.04	-9.21	-0.03	0.74	-0.04	0.21	0.65
lo	0.27	0.04	7.63	0.97	0.67	1.44	1.07	0.30
da	-0.08	0.04	-2.18	0.49	0.66	0.73	0.73	0.39
mip	0.25	0.04	6.67	-0.37	0.48	-0.77	1.68	0.20
					Joint Hausman test:		23.66	0.00
Hata Düzeltme Katsayısı								
Phi	-0.60	0.07	-8.99	-1.49***	0.14	-11.08		

h-testi, ilişkili p-değeri ile Hausman test istatistiğidir.

***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10’da istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

Değişkenlerin uzun dönemde homojen olup olmadığını test etmek için yapılan Hausman testi sonucunda uzun dönem heterojenitenin var olduğu sonucuna ulaşılmış ve boş hipotez altında alternatif hipotez kabul edilerek tutarlı tahminci olan Mean Group tahmincisinin (Pesaran, Shin, Smith (1999) ikinci modelimizde uygun tahminci olduğu bulunmuştur. Negatif işaretli ve istatistiksel olarak an-

⁸ 8 stokastik regresör (X) ve 1 deterministik regresör (Z) vardır. Maksimum zaman periyodu ve grup sayısı: 32 40. Havuzlanmış maksimum olabilirlik tahmini için maksimum yineleme sayısı: 1000 olarak ayarlanmıştır. Eksik gözlemler:8934567 olarak ayarlanmıştır. AIC (Akaike) her grup için gecikme sıralarını seçmek için kullanılmıştır. Ortalama grup tahminleri, havuzlanmış maksimum olabilirlik tahmini için uzun vadeli parametre(ler)in ilk tahmin(ler) i olarak kullanılmıştır. Log-olabilirlik fonksiyonunun yalnızca birinci türevini kullanan Back-Substitution yöntemi seçilmiştir. Hesaplamalar 26 yinelemeden sonra birleştirilmiştir. Grup sayısı N=40’tır. Sınırlı log-olabilirliği:-1802.6731. Sınırsız log-olabilirliği:-323.5267. Eşit uzun vadeli parametreler için LR istatistik testi:2958.2930. LR istatistiği 312 derecelik serbestlikle Ki-Kare olarak dağılmaktadır ve p değeri 0,00’dır. Tanısal testlerin sonuçlarına göre modelde otokorelasyon ve değişen varyans sorunu yoktur.

lamalı hata düzeltme katsayısı (ϕ), ekonomik büyüme ile kurumsal değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını işaret ederken bir şok karşısında ekonomik büyümenin dengeye yakınsadığını göstermektedir.

Kusurlu demokrasi rejimi ile yönetilen ülke gruplarına ait mean group tahmin sonuçları Tablo 7a'da verilmiştir. İlgili sonuçlara göre, kusurlu demokrasi rejimi ülkelerinde; ekonomik büyümeyi uzun dönemde en yüksek düzeyde etkileyen değişkenler sırasıyla hukuk ve düzen (olumlu), dış çatışma (olumlu), demokratik hesap verebilirlik (olumlu), yatırım profili (olumlu), siyasette askerin etkisi (olumsuz), sosyoekonomik durum (olumsuz) şeklinde tespit edilmiştir. Yozlaşma ve iç çatışma gibi değişkenlerin etkisinin çok küçük bir düzeyde olması ise bu grupta yer alan ülkelerin, sosyoekonomik anlamda daha yüksek bir gelişmişlik seviyesine sahip ülkeler olmasına bağlanabilir. Ekonomik büyümeyi uzun dönemde önemli derecede etkileyen değişkenler arasında hukuk ve düzen, demokratik hesap verebilirlik gibi değişkenlerin yer almasının ise bu ülkelerde yönetişime ilişkin sorunlar, az gelişmiş bir politik kültür ve politik katılımın düşük seviyelerde olması gibi demokrasiye ilişkin zayıflıklar bulunduğundan, değişkenlerde meydana gelecek artışın bu zayıflıkları güçlendirerek demokrasiyi ve böylece ekonomik büyümeyi artıracığı düşüncesinden ileri gelmektedir. Kısa dönem katsayılar ise ekte yer alan Tablo 7b'de verilmiştir. Kısa dönem katsayılar incelendiğinde uzun dönem katsayılar ile benzerlik göstermektedir.

5. SONUÇ

Kurumlar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi açıklama çabaları, 1960'lı yıllarda gelişim göstermiş ve 1990'larda ise iktisat teorisinde önem kazanmıştır. Özellikle kurumlar ve ekonomi arasındaki ilişki incelenmesinde, ülkelerde benzer ve(ya) aynı ekonomi politikaların uygulanması ancak farklı ekonomik sonuçlar vermesi etkili olmuştur. Teorik gelişmeler ile birlikte kurumlar-ekonomik büyüme incelenmesi bakımından uygulamalı çalışmalar ile sürdürülebilir ekonomik büyümenin gerekli bir şartı olarak iyi kurumların oluşturulmasına ve geliştirilmesine büyük önem verilmiştir.

Politik sistemlerin işleyiş mekanizmalarındaki farklılıklar nedeniyle ülkelerin kurumsal yapıları da farklı özellikler gösterebilmektedir. Bu çalışmanın amacı farklı rejimler ile yönetilen ülkelerin ekonomik büyümelerini etkileyen kurumsal faktörleri uzun dönem için belirleyebilmektir. Bu çerçevede The Economist Intelligence Unit's Democracy Index sınıflandırması çerçevesinde karma rejim (hybrid regime) ve kusurlu demokrasi (flawed democracy) rejim olmak üzere iki rejim türü dikkate alınmıştır. Karma rejim için 14 ülke, kusurlu demokrasi rejimi

için 40 ülke olmak üzere, 1984-2015 zaman dilimi dikkate alınarak panel ARDL yöntemi ile tahminler yapılmaya çalışılmıştır.

Karma rejim grubunda yer alan ülke sonuçlarında; yatırım profili, iç çatışma ve sosyoekonomik durum değişkenlerinin uzun dönemde ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisi söz konusudur. İç çatışma değişkeni istatistiki olarak anlamlıdır. Bu durum ise bu ülkelerde sivil toplum yapısının zayıf olmasından dolayı sivil kargaşanın, politik şiddetin ve iç karmaşanın yüksek olmasına, ayrıca hukukun üstünlüğünün zayıf ve yolsuzluk düzeyinin yüksek olmasından dolayı -beklenenin tersi yönünde etki ederek- ekonomik faaliyetleri artırmasına bağlanabilir. Negatif işaretli ve istatistiksel olarak anlamlı hata düzeltme katsayısı (ϕ), ekonomik büyüme ile kurumsal değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını işaret ederken bir şok karşısında ekonomik büyümenin dengeye yakınsadığını göstermektedir.

Kusurlu demokrasi rejim grubunda bulunan ülke sonuçlarında ise ekonomik büyümeyi uzun dönemde önemli derecede etkileyen değişkenler arasında hukuk ve düzen, demokratik hesap verebilirlik gibi değişkenlerin yer almasının ise bu ülkelerde yönetişime ilişkin sorunlar, az gelişmiş bir politik kültür ve politik katılımın düşük seviyelerde olması gibi demokrasiye ilişkin zayıflıklar bulunduğundan, değişkenlerde meydana gelecek artışın bu zayıflıkları güçlendirerek demokrasiyi ve böylece ekonomik büyümeyi artıracığı düşüncesinden ileri gelmektedir. Negatif işaretli ve istatistiksel olarak anlamlı hata düzeltme katsayısı (ϕ), ekonomik büyüme ile kurumsal değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını işaret ederken bir şok karşısında ekonomik büyümenin dengeye yakınsadığını göstermektedir.

EKLER

A1. Kısa Dönem Katsayılar

Table 6b. Karma Rejim Kısa Dönem Katsayı Sonuçları (MGE)				Table 7b. Kusurlu Demokrasi Rejimi Kısa Dönem Katsayı Sonuçları (MGE)			
	Katsayı	Std. Hata	t-Oranı		Katsayı	Std. Hata	t-Oranı
ip	0.94	1.64	0.57	ip	0.74**	0.30	2.45
ic	2.13	1.38	1.54	ic	0.80***	0.31	2.62
ec	-0.10	0.52	-0.18	ec	-0.32	0.33	-0.98
sc	0.84	1.00	0.84	sc	-0.28	0.23	-1.21
co	-1.66	1.53	-1.08	co	0.71	0.48	1.49
lo	-5.94	5.57	-1.07	lo	1.79***	0.61	2.93
da	-0.99	1.53	-0.65	da	0.26	0.34	0.76
mip	-0.31	0.26	-1.17	mip	-0.31	0.46	-0.69
dgdp(-1)	0.28**	0.13	2.06	dgdp (-1)	0.38***	0.08	4.99
dip	-1.29	1.64	-0.79	dip	-0.24	0.26	-0.95
dip (-1)	-0.11	0.37	-0.31	dip(-1)	-0.11	0.19	-0.60
dic	-1.22**	0.58	-2.12	dic	-0.24	0.23	-1.04
dic (-1)	-1.56	1.22	-1.27	dic(-1)	-0.34***	0.11	-3.13
dec	-0.02	0.47	-0.03	dec	0.52	0.27	1.90
dec (-1)	-0.16	0.43	-0.39	dec(-1)	0.05	0.26	0.21
dsc	0.75	1.49	0.50	dsc	0.15	0.20	0.77
dsc (-1)	0.56	1.08	0.52	dsc(-1)	0.30	0.25	1.20
dco	1.61	1.50	1.08	dco	-0.66*	0.35	-1.90
dco (-1)	-0.09	0.95	-0.10	dco(-1)	-0.17	0.23	-0.73
dlo	4.17	3.44	1.21	dlo	-1.04	0.66	-1.57
dlo (-1)	1.18	1.22	0.96	dlo(-1)	-0.88*	0.52	-1.68
dda	-0.02	1.14	-0.02	dda	-0.18	0.19	-0.93
dda (-1)	-0.09	0.50	-0.18	dda(-1)	-0.22	0.18	-1.18
dmip	0.06	0.21	0.30	dmip	0.04	0.40	0.10
dmip(-1)	-0.07	0.25	-0.27	dmip (-1)	0.06	0.27	0.22
inpt	7.14	5.49	1.30	inpt	2.81	2.66	1.05

***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10'da istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

EKLER

A1. Kısa Dönem Katsayılar

Table 6b. Karma Rejim Kısa Dönem Katsayı Sonuçları (MGE)				Table 7b. Kusurlu Demokrasi Rejimi Kısa Dönem Katsayı Sonuçları (MGE)			
	Katsayı	Stnd. Hata	t-Oranı		Katsayı	Stnd. Hata	t-Oranı
ip	0.94	1.64	0.57	ip	0.74**	0.30	2.45
ic	2.13	1.38	1.54	ic	0.80***	0.31	2.62
ec	-0.10	0.52	-0.18	ec	-0.32	0.33	-0.98
sc	0.84	1.00	0.84	sc	-0.28	0.23	-1.21
co	-1.66	1.53	-1.08	co	0.71	0.48	1.49
lo	-5.94	5.57	-1.07	lo	1.79***	0.61	2.93
da	-0.99	1.53	-0.65	da	0.26	0.34	0.76
mip	-0.31	0.26	-1.17	mip	-0.31	0.46	-0.69
dgdp(-1)	0.28**	0.13	2.06	dgdp (-1)	0.38***	0.08	4.99
dip	-1.29	1.64	-0.79	dip	-0.24	0.26	-0.95
dip (-1)	-0.11	0.37	-0.31	dip(-1)	-0.11	0.19	-0.60
dic	-1.22**	0.58	-2.12	dic	-0.24	0.23	-1.04
dic (-1)	-1.56	1.22	-1.27	dic(-1)	-0.34***	0.11	-3.13
dec	-0.02	0.47	-0.03	dec	0.52	0.27	1.90
dec (-1)	-0.16	0.43	-0.39	dec(-1)	0.05	0.26	0.21
dsc	0.75	1.49	0.50	dsc	0.15	0.20	0.77
dsc (-1)	0.56	1.08	0.52	dsc(-1)	0.30	0.25	1.20
dco	1.61	1.50	1.08	dco	-0.66*	0.35	-1.90
dco (-1)	-0.09	0.95	-0.10	dco(-1)	-0.17	0.23	-0.73
dlo	4.17	3.44	1.21	dlo	-1.04	0.66	-1.57
dlo (-1)	1.18	1.22	0.96	dlo(-1)	-0.88*	0.52	-1.68
dda	-0.02	1.14	-0.02	dda	-0.18	0.19	-0.93
dda (-1)	-0.09	0.50	-0.18	dda(-1)	-0.22	0.18	-1.18
dmip	0.06	0.21	0.30	dmip	0.04	0.40	0.10
dmip(-1)	-0.07	0.25	-0.27	dmip (-1)	0.06	0.27	0.22
inpt	7.14	5.49	1.30	inpt	2.81	2.66	1.05

***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10'da istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

A2. Birim Kök Test Sonuçları

Table 5b. Hadri-Kruzomi Birim Kök Test Sonuçları (Birinci Farklar)

		Karma Rejim Modeli		Kusurlu Demokrasi Rejim Modeli	
		Sabit	Sabit+Trend	Sabit	Sabit+Trend
		Test İstatistiği		Test İstatistiği	
GDP	ZA_spac	4.54***	7.34***	1.37*	10.99***
	ZA_la	6.35***	10.53***	2.76***	14.08***
IP	ZA_spac	6.48***	3.97***	59.90***	189.22***
	ZA_la	14.69***	10.81***	69.83***	215.82***
IC	ZA_spac	9.89***	13.96***	17.54***	71.06***
	ZA_la	18.89***	27.26***	20.58***	82.78***
EC	ZA_spac	9.89***	13.96***	17.54***	71.06***
	ZA_la	18.89***	27.26***	20.58***	82.78***
SC	ZA_spac	1.86**	6.48***	63.37***	183.96***
	ZA_la	7.96***	16.73***	59.00***	180.40***
CO	ZA_spac	9.00***	22.98***	17.82***	60.36***
	ZA_la	12.48***	31.85***	25.21***	76.32***
LO	ZA_spac	6.58***	2.98***	50.71***	184.42***
	ZA_la	14.24***	7.03***	51.11***	193.06***
DA	ZA_spac	4.00***	7.84***	14.74***	51.59***
	ZA_la	8.59***	19.49***	21.50***	71.42***
MIP	ZA_spac	8.93***	19.78***	92.44***	299.67***
	ZA_la	16.07***	36.63***	98.05***	301.45***

KAYNAKLAR

- Abdullah, H., Habıbullah, M. S. & Baharumshah, A. Z. (2008) Fiscal Policy, Institutions, and economic growth in Asian countries: evidence from Pedroni's cointegration approach. *Malaysian Management Journal*, [S.l.], v. 12, n. 1&2, p. 117-135. Erişim Adresi: <http://e-journal.uum.edu.my/index.php/mmj/article/view/8956> Erişim Tarihi: 09.11. 2021.
- Acemoglu, D., Johnson, S. & Robinson, J. A. (2001) The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation. *American Economic Review* 91(5): 1369-1401.
- Afonso, O. (2022) The impact of institutions on economic growth in OECD countries. *Applied Economics Letters*, 29:1, 63-67, DOI: 10.1080/13504851.2020.1855304 Erişim Tarihi: 02.11. 2021.
- Baltagi, B. H., Feng, Q., & Kao, C. (2012) A Lagrange Multiplier test for cross-sectional dependence in a fixed effects panel data model. *Journal of Econometrics* 170, 164-177.
- Bakırtaş, D. (2016) Kurumlar, vergi kültürü ve ekonomik büyüme. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9 (1), 67-87. Erişim Adresi <https://dergipark.org.tr/en/pub/ni-guibfd/issue/19761/211584> Erişim Tarihi: 07.11.2021.
- Breusch, T., & Pagan, A. (1980) The Lagrange Multiplier Test and its Applications to Model Specification in Econometrics. *The Review of Economic Studies*, 47, 239-253.
- Decker, J.H. & Lim, J.J. (2008) What fundamentally drives growth? revisiting the institutions and economic performance debate. *J. Int. Dev.*, 20: 698-725. Erişim Adresi: <https://doi.org/10.1002/jid.1454> Erişim Tarihi: 07.11. 2021.
- Demetriades, P. & Hook Law, S. (2006) Finance, institutions and economic development. *Int. J. Fin. Econ.*, 11: 245-260. Erişim Adresi: <https://doi.org/10.1002/ijfe.296> Erişim Tarihi: 13.11. 2021.
- Doğanay, M. A. & Değer, M. K. (2020) Kurumlar ve ekonomik büyüme: panel veri analizi (2002-2018). *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (19), 75-99. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/sbed/issue/55569/718977> Erişim Tarihi:01.11.2021.
- Fatás, A. & Mihov, I. (2013) Policy volatility, institutions, and economic growth. *The Review of Economics and Statistics*, 95 (2): 362-376. Erişim Adresi: https://doi.org/10.1162/REST_a_00265 Erişim Tarihi: 17.11. 2021.
- Güler, İ. (2020) Post-pandemi süreci için ekonomik kalkınma arayışı: Türkiye örneği. *Adam Academy Journal of Social Sciences*, 10 (1), 19-50. DOI: 10.31679/adamakademi.740809 Erişim Tarihi: 11.11. 2021.
- Hadri, K. ve Kurozumi, E. (2012) A Simple Panel Stationarity Test in the Presence of Serial Correlation and a Common Factor. *Economics Letters* 115 (1). North-Holland: 31-34.
- Haini, H. (2020) Examining the relationship between finance, institutions and economic growth: evidence from the ASEAN economies. *Econ Change Restruct*, 53, 519-542. Erişim Adresi: <https://doi.org/10.1007/s10644-019-09257-5> Erişim Tarihi: 15.11. 2021.
- Hashim Osman, R., Alexiou, C. & Tsaliki, P. (2012) The role of institutions in economic development: Evidence from 27 Sub-Saharan African countries. *International Journal of Social Economics*, Vol. 39 No. 1/2, pp. 142-160. Erişim Adresi: <https://doi.org/10.1108/03068291211188910> Erişim Tarihi: 03.11. 2021.
- Im, K. S., Pesaran, M. H., & Shin, Y. (2003) Testing for unit roots in heterogeneous panels. *Journal of Econometrics*, 115(1), 53-74. doi:[https://doi.org/10.1016/S0304-4076\(03\)00092-7](https://doi.org/10.1016/S0304-4076(03)00092-7)
- Kilishi A. A., Mobolaji H. I., Yaru M. A. & Yakubu A. T. (2013) Institutions and economic performance in Sub-Saharan Africa: a dynamic panel data analysis. *Journal of African Development*, 15 (2): 91-119. Erişim Adresi: <https://doi.org/10.5325/jafrideve.15.2.0091> Erişim Tarihi: 02.12. 2021.
- Klomp, J. & Haan, J. D., (2009) Political institutions and economic volatility. *European Journal of Political Economy*, Volume 25, Issue 3, Pages 311-326. Erişim Adresi: <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2009.02.006> Erişim Tarihi: 23.11. 2021.
- Le, T. (2009) Trade, remittances, institutions, and economic growth. *International Economic Journal*, 23:3, 391-408, DOI: 10.1080/10168730903119443 Erişim Tarihi: 17.11. 2021.

- Pesaran, M. H. (2007) A simple panel unit root test in the presence of cross-section dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22(2), 265-312. doi:<https://doi.org/10.1002/jae.951>
- Pesaran, M. H. ve Yamagata, T. (2008) Testing Slope Homogeneity in Large Panels. *Journal of Econometrics* 142 (1): 50-93.
- Pesaran, M. H., Shin, Y., ve Smith, R. P. (1999) Pooled Mean Group Estimation of Dynamic Heterogeneous Panels. *Journal of the American Statistical Association* 94 (446). [American Statistical Association, Taylor & Francis, Ltd.]: 621-634.
- Rodrik, D., Subramanian, A., & Trebbi, F. (2004) Institutions Rule: The Primacy of Institutions Over Geography and Integration in Economic Development. *Journal of Economic Growth* 9 (2): 131-165.
- The Economist Intelligence Unit, 2018. Democracy Index 2017: Free Speech Under Attack. Erişim Adresi: https://cispcache.com/assets/articles/attachments/72810_democracy_index_2017.pdf Erişim Tarihi: 20.01.2021.
- Westerlund, J. (2008) Panel Cointegration Tests of The Fisher Effect. *Journal of Applied Econometrics* 23 (2): 193-233.